

zapeljanih revežev katoliška učiteljska društva, kjer pa-sejo te izgubljene ovčice nenasitni volkovi ter jih pre-parirajo za svoje sebične namene. Pomislite vendar, Slomškarji, kaj delate?! Odcepili ste se od svojih stanovskih tovarišev in se vrgli v naročje svojemu najkru-tejšemu, a prikitemu sovražniku! Ali vas ni sram v taki družbi? Priznati moramo, da je sedanja faza v boju za ljudsko šolo in svobodo učiteljskega stanu najnevarnejša. Klerikalci so prišli do spoznanja, da je črka mrtva, a duh je, ki jo oživlje. Naj se tudi izpremeni šolski zakon v klerikalnem smislu, sedanje učiteljstvo v ogromni večini, ga bo izvajalo v svobodomiselnem smislu. Zato je po mnenju klerikalcev začetni pri učiteljstvu, ki daje šolskemu pouku pravega oživljaljočega duha. Z raznimi sredstvi, tu s hlinjenjem in obljubami, tam z grožnjami in ovad-bami, „ki bodo izdale“, so že dosegli nekoliko uspehov, kar kažejo katoliška učiteljska društva, ki jih seve vodijo duhovniki. V takih postojankah se čutijo že bolj varne, zato prihajajo počasi s svojimi zahtevami na dan. Tako so na shodu katoliških učiteljev v Dornbirnu predlagali sledeče nasvete: 1. Kjer ni družinsko življenje in skupna vzgoja otrok strogo krščanska, ne zadostuje več sedanje število ur za krščanski nauk, ampak se spodobi, kakor drugim glavnim predmetom, tako tudi temu več ur pouka.

2. Za uspeh pri vzgoji se morata duhovnik in učitelj vzajemno truditi, in učitelj mora katehetu pomagati.

3. V ta namen se priporoča, da prevzame učitelj deloma pouk krščanskega nauka.

Kateheti, ali vas ni sram? In naj spravita kolovodji naših Slomškarjev in Slomškaric — in Bog jim ne prištevaj v zlo, saj ne vedo kaj delajo — gg. dr. Gruden in prof. Kržič, sličen predlog na dnevni red, z obema rokama, brez obotavljanja bodo glasovali zanj, ker „gg.“ hočeta tako. Bodite odkritosrčni in odgovorite, ne govorimo li resnice? Dobro vemo, da bote molčali, ker govoriti ne smete, razven da hvalite staro šolo. Svobodno voljo so zatrli v vas, še žene vam izbirajo duhovniki. Duhovniki-kateheti poučujejo v šoli en predmet in še za tega kličejo na pomoč učitelja! Mar se ne čutite sposobne, da bi dosegli predpisani učni smoter? Žalostno! Duhovnik-katehet na kmetih naj bi sedel ob godovih in koljinah za mizo, ki se šibi pod težo najboljših jedi in penečega vina, od koder se sliši hrupavo zamolklo petje vinskih duhov, ali naj bi meril po konsumih tesne lepo umerjene pletene jopice brhkim dekletam, če jim dobro pristoje spredaj in zadaj, učitelj pa naj bi zmučen do skrajnosti poučeval krščanski nauk v zaduhli šolski sobi! Ni li to lepa perspektiva? Slomškarji in Slomškarice, prevzemite to delo vi, mi svobodomiselni učitelji se bomo branili do skrajnosti! Učiteljstvo, pozor!

Klerikalci prihajajo počasi na dan s svojimi željami, pripravljajo v katoliških učiteljskih društvi svoje žrtve v svoje namene, da jim nekega lepega dne pademo v njihovo nenasitno žrelo mi in šola in z njo narodna prosveta.

— e —

Cerkvena in — svobodna šola.

II.

Videli smo, kakšni so bili uspehi brezovke in „karnarčka“ redovniških učiteljev, a danes si pogledjmo te redovnike, saj če govorimo o šoli, ne smemo prezreti učiteljev.

Naprej pa že izjavim, da mi naslednjih vrstic ni narekovala strast ali celo sovraštvo do redovnikov, ne — ne bodem pričel, kot isti denuncijant v „Nov. Listu“, da „vobče gre govorica“, temveč navesti hočem le gola zgodovinska fakta, da vidi vsakdo, ki še ni s slepoto udarjen, kakšni so bili isti blaženi časi z redovniškim učiteljstvom, po katerih se omenjenemu klevetniku tako sline cedé.

Da niso bili redovniški učitelji pedagogičsko izobraženi, ne taji nikdo, ker je razumljivo iz znanih razlogov; tudi bi bilo nevhvaležno delo in neuspešno dokazovati, da so bili izvrstni pedagogi. A nekaj drugega je. — O svobodnih učiteljih se trdi, da so le „polizobraženi“ in da o njih „niti možno misliti ni, da bi se posvetili kakemu idealnemu poslu v korist narodne blaginje ali prosvete“.

Klerikalni listi in žal tudi šolske zgodovinske knjige razglašajo s slastjo, koliko so baje redovniki storili za znanstvo in umetnost, zlasti pa so si baje pridobili nevenljivih zaslug za znanstvo, umetnost — za slovstvo še posebej — in blaginjo ljudstva „učenjaki-redovniki“. Pri vsaki umestni in neumestni priliki se tolčejo klerikalci bahato po prsih rekoč: „Sedanja kultura je pridobitev redovnikov, ti so s svojo marljivostjo in vestnostjo postavili temelj sedanji prosveti in — torej si moramo srčno želeči nazaj časov z redovniškim učiteljstvom“. — To hvalisanje je kratkomalo zgodovinska laž; pa ker je cerkev sto in stoletja nazorovala zgodovinopisce ter jim ukazovala, je ta laž razumljiva. Gorje učitelju ali piscu ki bi bil količkaj drugače učil, oziroma pisal, kakor je ugajalo cerkvenim oblastnežem! Proglasili bi ga bili krivovercem in ga posadili na gromado . . . Še dandanes nastane vihar, ako jim pove kdo odkrito resnico. Ko je izdal Hellwald leta 1875 svojo kulturno zgodovino, nastal je vihar, ker resnica oči kolje; in ko bi bil izdal isto delo vsaj pred 200 leti, lahko bi bil delil slavo Giordano Bruna in drugih nevstrašenih mož. Čeprav so knjigo tako rekoč prokleli, izšla je vendar l. 1890 že v 4. izdaji.*)

Dandanes soglašajo vsi nepristranski kulturhistoriki s Kolbom,**) ki piše: „Die Mönche waren überhaupt nicht gelehrt, denn sie recrutierten sich aus den in tiefer Unwissenheit lebenden Massen, welche die Aussicht, ein sorgenfreies Leben zu führen, oder auszuruhen von den Sünden und Gefahren des Lebens, ins Kloster lockte; niemals waren aber die Klöster Pflegestätten und Asylorte der Wissenschaften. Wie konnten sie es, während sie so vielfach die Hauptbeförderungsanstalten der Geistesbeschränktheit und des Aberglaubens bildeten, indem sie das arme, unwissende Volk mit dem ihm eingepflanzten blinden Glauben pängelten. Reliquien zur Anbetung und Amulette auf den Kauffabrizierten, Wallfahrten schufen und jene beklagenswerte Menge vermittelst Benützung von Mirakeln, Wundercuren und Heiligenbildchen ausbeu-

*) Friedrich Anton Heller v. Hellwald „Kulturgeschichte in ihrer natürlichen Entwicklung“ (Augsburg 1875, 4. izdaja 1890.) Pis.

**) Georg Friedrich Kolb „Kulturgeschichte der Menschheit“ (Leipzig, 2 dela, 3. izdaja 1884) in „Abriss der Kulturgeschichte (Leipzig 1884).“ Pis.

teten.*) — Nein, in diesen Anstalten ist das letzte und einzige Asyl geistiger Cultur nimmermehr zu suchen*. — Ne, niso se brigali ne za šolstvo, ne za znanost in umetnost in tudi ne za slovstvo; isto „žarenje z vsem idejalnim žarom svoje duše“ je le puhla lažnjiva fraza, ki bi naj zakrila nagoto in duševno revščino učiteljev-redovnikov.

Da, skrbeli so redovniki-učitelji za izobraženost ali le za svojo in vladajočih elementov, in še to le toliko in zato, da so nerazsodno ljudstvo lažje vladali in izkoriščali. Šole, ki so jih imeli pedagogi „kanarčkov“, so bile interiores in exteriores. Prve so skrbele za redovniški naraščaj, a v slednjih so se privadili plemiči čitanju in pisanju, in ljudstvo je tavallo po temi nevednosti in praznovrstva. Klerikalizem je skrbel torej že od nekda le za sé in za birokracijo; sto je hodil roko v roki, da sta združena lažje izkoriščala ljudstvo. Že takrat je vladalo mnenje, ki velja dandanes in ki bode veljalo klerikalcem kot geslo: „Zum Kartoffelsammeln braucht man keine Bildung“.

Ko so videli, da jim je ljudstvo slepo vdano, niti za lastno izobrazbo niso več skrbeli in zavladalo je tudi med „redovniki-učenjaki“ (!!) splošno barbarstvo. Le redki so bili, ki so znali vsaj nekoliko pisati in brati. Pravila Benediktincev nikakor niso zahtevala, da bi morali redovniki znati pisati in čitati. Ohranjene listine izpričujejo, da celo visoki cerkveni in posvetni dostojanstveniki niso znali pisati, temveč so, če je bilo treba, da bi se podpisali, le pristavili križ (zatorej še današnji izraz „podkrižati se“). Na kalcedonskem koncilu je bilo 40 škofov navzočih, ki se niso znali podpisati. Za časa trubadurjev ni znal abt Konrad v St. Gallu z vsem kapitelnom vred ne pisati ne brati, baš kakor tudi njegov naslednik Rumo ne.***) — Če so bili redovniki res tako izvrstni učitelji in vneti za prosveto, zakaj niso vsaj svojega duhovskega naraščaja poučevali, če že za izobraževanje ljudstva niso imeli časa?

Karol Veliki je bil prvi, ki je uvidel veliki pomen splošnega pouka in hotel je uvesti šole za ljudstvo; a moral je opustiti svoj načrt radi upornosti in nevednosti redovnikov, ki jih je bil določil učiteljem. V neki listini iz leta 788. toži Karol Veliki o redovnikih „sermones incultos, njih negligentia docendi in njih lingua inerudita“; v neki drugi listini iz leta 802. o njih odkritih fornicationes, abominationes et immunditas, katerih sine horrore nihče niti z imenom imenovatti ne more“.

„Redovniki so ohranili nam potomcem stare klasike s tem, da so jih pridno prepisavali, in tako so si pridobili nevenljivih zaslug za razvoj slovstva“. Kaj še! Bi pač bilo smešno, če bi verjeli klerikalnim bahačem, da so fanatični menihi prepisavali dela toli sovražnih paganov ter jih ohranjevali potomcem! Uničevali so jih, kjer in koder so mogli, saj je znano, da so razširjevalci krščanstva uničili vso staro pogansko slovansko in germansko literaturo. — Irski apostelj Patrik si šteje v veliko zaslugo, da je zažgal nad 300 listin poganskih pesnij. Teofil je dal, ko je bil izvoljen škofom v visoko izobraženej Aleksandriji l. 381, razrušiti tempel Serapistov in zažgati vso slovečo aleksandrijsko knjižnico. Papež Gregor Veliki (590—604) je ukazal, da se naj uničijo vsa dela Cicerona,

Livija in Tacita — zastonj so dokazovali cerkveni privrženci, da je ta papežev ukaz baje nehistoričen. Slavni kardinal Ksimen je dal sežgati o priliki premage Granade stotisoče (njegovi oboževalci pravijo celo da 1 milijon 500) del arabskih učenjakov in pesnikov. Plamen je upepelil trud in delo 8 stoletij in visoka duševna arabska omika je bila uničena. Drug kardinal Ksimen je uničil kolosalno slovstvo in umetnine visoke vrednosti starih Mehikancev, o katerih delih se je izrazil celo duhovnik, Španec Kronau, da jih je bilo škoda. Ako so tako ravnali visoki cerkveni dostojanstveniki, kako so šele navadni redovniki divjali, da bi si pridobili več „zaslug“ za nebeško kraljestvo!

Pa, ni nam treba prelistavati zgodovine tujih narodov in celo istih v daljni Ameriki, tudi v naši domačej slovenski slovstveni zgodovini je uvekovečeno, kako so klerikalci „žareli z vsem idejalnim žarom svoje duše za korist narodne blaginje in prosvete“. Duhovniška nevoščljivost in vladohlepnost je preganjala slovanska apostola Cirila in Metoda, rušila njuno delo ter uničila večino staroslovenskih liturgičnih knjig in bujno razvito reformacijsko slovstvo nam je upepelila. Znani ljubljanski škof Hren (1597—1630.) in njegovi pristasi so navlačili od vseh slovenskih pokrajin cele vozove knjig, da so žgali ž njimi krese. Kar nam je ohranjenih protestantovskih knjig iz reformacijske dobe, ohranjene so le, ker jih zlobna roka klerikalcev ni mogla doseči in uničiti; kar nam je ohranjenih staroslovenskih knjig, to so le borni kosi in posamezni listi, ki so po božjej „viži“ utekli usodi svojih drugov.

Tuintam niso redovniki sežigali starih rokopisov, ker se jim je smilil — dragi pergament, temveč so jih le ostrgali, da so papir še lahko porabili. Ne samo sloveči benediktinec Bernhard de Montfancon (roj. 18. pros. 1655, umrl 21. grudna 1741), temveč tudi knjižničar knjižnice modenskega vojvode in voditelj ambrozijanskega kolegija v Milanu, Maratori (roj. 21. vinotoka 1672, umrl 23. prosinca 1750), in še mnogo drugih zgodovinarjev pravi, da je z večino popisanih listin, ki so jih videli, ostrgano prvotno besedilo. Tako so delali s poganskimi slovanskimi in germanskimi junaškimi pesmimi, tako tudi s starimi klasiki in staroslovenskimi liturgičnimi knjigami Cirila in Metoda in njiju učencev. V samostanu v Fontevrault so ostrgali radi dragega pergamenta ves prepis Livija, v Corveyu istotako ves prepis Tacita, in v slovečem samostanu v Fuldi so ostrgali ves prepis Troga Pompeja — le nerodnosti ostrgateljevi se imamo zahvaliti, da je Gaj rešen. V vatikanski knjižnici je našel Bruno knjigo Tobija (!), katerim listom se še predobro pozna, da je raz njih ostrgano prvotno besedilo, namreč dela Livija in Cicerona.

Mnogo listin so tudi drugače uničili. Nekatere so porabili za vez drugim knjigam; tako se je našlo mnogo listov, žal le kosov! staroslovenskih knjig. V Werdenu so dali menihi že leta 1650 rokopis „Ottfried“ iz 9. stoletja knjigovezu, da bi ž njim vezal Tomaža Akvinskega! — Okoli leta 1440 je našel nekdo v nekem samostanu dela Properza, pa kje? — v kleti kot podlago sodu! Na enak način je našel Petrarca v Lüttichu dva do tedaj še neznan govora Cicerona — a v vseh „učenih“ samostanih ni mogel dobiti črnila, da bi si ju bil prepisal!

Torej redovniki so storili neizmerno mnogo (!) za prospeh (!) prosvete (!) — V 15. stoletju so imeli le be-

*) Še dandanes v tem oziru ni nič bolje.

Pis.

***) Pater Idelfons von Arse „Geschichte des Cantons St. Gallen“.

nediktinci 15.107 samostanov; ko bi bili le v vsakem desetem samostanu vsaj vsakih deset let prepisali enega klasika. (Dalje.)

Učiteljski pravnik.

Priobčuje „Pedagogičsko društvo“ v Krškem.

(Dalje.)

Pravice v materjelnih zadevah.

Imenovanje in prisega.

Do začasnega imenovanja ima učitelj nekako pravico, kakor hitro ima zrelostno svedočbo v žepu in kakor hitro okrajni šolski svet take učne osebe potrebuje na takem mestu, kjer deželni šolski svet noče nastaviti stalne učiteljske osebe.*)

Do definitivnega imenovanja ima pa učitelj pravico, kakor hitro se izkaže, da ima v rokah svedočbo učiteljske usposobljenosti, in kakor hitro deželni šolski svet take učne osebe potrebuje na mestu, kjer noče, da bi se v smislu zakonov služba le začasno oddala. Vendar so pa gosposke pri imenovanju dolžne, da preiskujejo prej vrhu vseh izpričeval moralnost prosilcevo (min. ukaz od 24. vel. travna 1885). Kdor ima pravico imenovanja, izdelava za imenovanca dekret, v katerem so navedeni vsi njegovi zakoniti dohodki, katere začne uživati s prvim dnevom tistega meseca, ki sledi po nastopu njemu podeljene službe.

Preden se imenovani učitelj uvede v šolsko službo, kar mora storiti prvomestnik krajnega šolskega sveta, ima pred okrajnim šolskim svetom odložiti predpisano prisego. Ako je bil imenovani že v službi, mora na novo priseči le tedaj, če je dosegel novo službeno vrsto. Deželni šolski svet je opravičen, terjati od imenovanca prisego (min. razpis od 4. vinotoka 1872) sicer lahko imenovanje prekliče, ako bi se dotični branil prisega.

Službeni dekret.

(Ali se sme zavrniti?)

Učitelj, ki je za službo prosil, je nekako dolžan, sprejeti jo in tudi nastopiti zaproseno službo, in to iz sledečih vzrokov:

Službeni dekret je nekakošna pogodba, oziroma potrditev in sprejetev ponudbe, katero je izražal prosilec v svoji prošnji za službo, 2.) oblast, katera mu službo podeli, je bila učiteljev službodajalec prej in je slej, in 3.) ta oblast ima pravico, učitelja že iz službenih obzirov premeščevati, zlasti na službena mesta z enakimi dohodki.

Podeljene službe ne sprejeti, bi morda smel le učitelj iz druge kronovine, ker ima ondi drugega gospodarja, drugi c. kr. deželni šolski svet, kateri ga ne sme siliti, da bi šel v drugo deželo. Ako pa hoče učitelj v domači deželi, da mu gosposka prekliče novi službeni dekret, mora vsekako to le po poti prošnje, nikakor pa ne po poti tožbe ali enostavne negacije doseči. Izjema utegne takrat biti, ako je bil učitelj zaposil drugo službo, katero je dobil v zvezi s slabšimi dohodki, nego jih je bil zaposil, ali, ako je prosil definitivno učitelj stalne službe, a dobil je le začasno in sploh v nenavadnih slučajih; zakaj prigodilo se je, da je učitelj prosil za drugo

*) O tem govori tudi § 32. zakona z dne 9. sušca 1879 tako-le: „Ako se za učiteljsko službo ne oglasi noben prosilec ali če za njo nobenega prosilca ne spoznajo za sposobnega, zaukaže deželni šolski svet okrajnemu šolskemu svetu, da začasno podeli dotično učiteljsko službo.“

službo in dodal v prošnji, da mu dajo enake dohodke (plačo), kakršne je dozdaj užival. — Službo dobi, a dohodki, ki so s to službo združeni, so manjši. V tem slučaju učitelj ni dolžan, službo sprejeti.

Na Nemškem velja, da je učitelj pravno zavezan z novo službo, kedar sprejme službeni dekret ali kedar službo faktično nastopi. Službeni dekreti so na Nemškem kolekovani, pri nas ne, in se kolekujejo (s 30 h) le, kedar se jih rabi za prilogo pri kaki prošnji.

Da pa šolske gosposke nepriliko delajo učitelju, ki je dobil zaproseno učiteljsko mesto v drugi deželi, pa ga ni hotel sprejeti, o tem priča sledeči dopis, ki je došel našemu društvu:

„Učitelj R. je naprosil meseca mal. srpana 1898 potom okr. šol. sveta v T. na Goriškem za podelitev kakega učiteljska mesta v K. okraju na Kranjskem. Vsled prošnje je bil faktično tudi imenovan za neko učiteljsko službo v tem okraju. Dopoljali so mu imenovanski dekret potom dež. šol. sveta v Trstu. Isti je ukazal okr. šol. svetu T. njegovo odpustitev iz službe in dostavo onega dekreta. Sklicevaje se na staro tradicijo zavrnil je R. dekret okr. šol. svetu T. z opazko, da na podeljeno mu mesto resignuje ter obdržuje svoje staro definitivno učiteljsko mesto v K.

Okrajni šol. svet je odstopil celo zadevo dež. šol. svetu v rešitev. Isti je izdal dekret, da pristoji razsodba o ev. resignaciji dež. šol. svetu v Ljubljani, dasi R. še ni službe sprejel, prisegel itd. Proti temu odloku rekuriral je R. na naučno ministrstvo, zahtevajoč svojo službo v K. in nakaz dohodkov (oziroma povrnitev istih za dobo odpustitve iz službe). Ministrstvo je utok odbilo z navadno frazo, „Utoku se ne ugodí, ker ni utemeljen“, ne da bi citiralo kako dež. ali državno postavu ali ministrsko naredbo.

Dne 1. rožnika 1898 je R. podal pritožbo po dr. Iv. Dečkotu na upravno sodišče. Upravno sodišče se je pa izreklo, da g. R. vsled golega imenovanja še ni smatrati učiteljem na Kranjskem ter ukazalo, da mu morajo povrniti desetmesečno plačo ter priznati vsa dosedanja leta in petletnine.

Komentar:

Šolski zakoni so o tej zadevi pomanjkljivi; za učiteljstvo ne eksistuje v tej zadevi nikakih zakonov ali določeb (naredb); pač pa je pri sodnih uradnikih vse drugače. Sodni uradnik, dasi vsled lastne prošnje imenovan, vedno lahko zavrne(?) dekret z dostavkom, da podeljene službe ne sprejme.

Seveda je ustvaril normalen razum naših birokratov nek običaj, da je bilo tudi učitelju na prosto dano podeljeno službo sprejeti ali ne. Ta običaj je postal nekaj zakon. (Kakor pa razlaga tukaj dotični učitelj, ni mu bilo več prosto resignovati.)

Stvar je pa z juridičnega stališča težavna. Ako človek zaprosi službo in ta se mu podeli, sklenjeno je s tem že nekoliko pogodbe, katere ne gre enostransko prelomiti.

Popolna ta pogodba res ni. Zato jo morda sme že en sam kontrahent rušiti, baš ker ni še popolna, zlasti ker ni bil dotični na novo šolo še prisegel. Zato pa imamo zopet druge slučaje iz prejšnjih in novjših časov, ko se učitelju, ki je tudi iz druge dežele zaposil in dobil službo na Kranjskem, nič ni zgodilo, ko je na podeljeno službo resignoval. (Dalje.)